

Список використаних джерел та літератури:

1. Елькин Д. Г. О.Ф.Лазурський за його листуванням / Д. Г. Елькин // Радянська школа. – 1946. – № 4. – С. 12–15.
2. Брушлинский А. В. Очерк жизни и научной деятельности А. Ф. Лазурского / А. В. Брушлинский, В. А. Кольцова, Ю. Н. Олейник – М. : Наука, 1995. – С. 256–269.
3. Лазурский А. Ф. К учению о психической активности. Программа исследования личности / А. Ф. Лазурский ; коммент., примеч., прилож. Е. В. Левченко // Избранные труды по общей психологии – СПб. : Алетея, – 2001. – С. 161–191.
4. Лазурский В. Ф. Профессор А. Ф. Лазурский. Биографический очерк / В. Ф. Лазурский. – Одеса, 1917. – 24 с.
5. Психология общая и экспериментальная / [А. Ф. Лазурский ; редкол. : А. В. Брушлинский и др.]. – М. : Наука, 1997. – 446 с.
6. Левченко Е. В. Александр Федорович Лазурский: жизненный путь и психологическая концепция / Е. В. Левченко ; вступ. ст., коммент., примеч. Е. В. Левченко. – СПб. : Алетея, 2001. – С. 5–16.
7. Смирнов В. А. Психологические воззрения А. Ф. Лазурского : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Смирнов Валерий Анатольевич. – М., 1998. – 147 с.
8. Яковлева А. А. Психологическая концепция личности в трудах А. Ф. Лазурского и В. Н. Мясищева : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Яковлева Александра Анатольевна. – М., 2003. – 235 с.

Аннотация**И.В.Леонтьева****Становление и развитие психолого-педагогических идей А.Ф.Лазурского по его переписке**

Важной составляющей творческого наследия ученого является его эпистолярный. Он представляет научный интерес не только как способ приблизиться к научной лаборатории и изучить биографию, но и как оригинальный фактор, в котором отображается вся многогранность духовной жизни исследователя, индивидуальные особенности его мышления, принципы работы и творческие замыслы. В статье анализируются письма выдающегося ученого, психолога и педагога А.Ф.Лазурского, которые раскрывают его жизненный и творческий путь, научные и мировоззренческие взгляды на фоне важнейших событий общественной жизни Российской империи конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: эпистолярное наследие А.Ф.Лазурского, индивидуальная психология, экспериментальная педагогика.

Summary**I.V.Leontyeva****Generation and Development of Psychological and Pedagogical Ideas of O.F.Lazurskyi According to his Correspondence**

An important part of the creative heritage of the scientist is his epistolary. It is of scientific interest not only as a way of getting closer to the science lab and the study of his biography, but also as the original factor, which displays the multifacetedness of there searcher's spiritual life, individual features of his thinking, principles of work and creative plans. In the article the letters of an outstanding scientist, psychologist and teacher A.F.Lazurskyi, which expose his life and creative career, scientific and world outlook on the background the major events of public life of the Russian empire of the end of XIX and the beginning of XX century are analysed.

Key words: epistolary heritage of A.F.Lazurskyi, individual psychology, experimental pedagogy.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 378.61[930.1](477)

Т.В.ЛУТАСВА,кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Харків)**Історіографія діяльності педагогічних персоналій Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX ст.)**

У статті подається історіографія діяльності педагогічних персоналій Слобожанщини – фундаторів вітчизняної медичної та фармацевтичної освіти в другій пол. XIX – на поч. XX ст. Виділено три історіографічні етапи дослідження. Установлено, що на першому етапі (поч. XIX – поч. XX ст.) аналіз діяльності педагогічних персоналій – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти – був пов'язаний з характеристикою університетської освіти, що зазнала впливу офіційної великодержавної ідеології; під час другого етапу (перша чверть XX – кінець 1980-х рр.) тривали пошуки нових підходів до оцінки діяльності педагогічних персоналій в умовах панування комуністичної ідеології. Доведено, що на третьому етапі (з 1991 р.) дослідження діяльності педагогічних персоналій відбувається на новому рівні, з урахуванням як особистісних, так і соціальних та внутрішньонаукових детермінант.

Ключові слова: *університетська освіта, медична та фармацевтична освіта, університет, історіографічний аналіз, громадсько-просвітницька діяльність, педагогічні персоналії.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вивчення й аналіз педагогічної та науково-просвітницької діяльності представників вітчизняної медичної та фармацевтичної школи минулих століть дозволяє відновити накопичений впродовж певного часу освітній досвід та сприяти підготовці освіченого, творчого фахівця, зорієнтованого на особистий та професійний саморозвиток. Історіографічний аналіз літератури, присвяченої вивченню життя та науково-педагогічної спадщини фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні, є запорукою подальшого поглибленого вивчення та з'ясування досі нерозкритих аспектів багатогранної діяльності педагогічних персоналій Слобожанщини протягом XIX – початку XX ст.

Аналіз досліджень і публікацій... Ряд сучасних видань містить історіографічний аналіз досліджень стосовно діяльності видатних учених-медиків (фармацевтів), які створювали, накопичували та розвивали освітні й наукові традиції в Україні [10; 21; 24; 28]. Однак, в цих виданнях історіографія науково-педагогічної діяльності науковців-медиків (фармацевтів) Слобожанщини XIX – поч. XX ст. була висвітлена побіжно.

Невирішені складові загальної проблеми... Проведений аналіз наукових публікацій засвідчив, що джерельна та історіографічна основа педагогічної діяльності науковців Слобожанщини медико-фармацевтичної галузі XIX – поч. XX століття не була предметом спеціальних досліджень.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – визначити основні історіографічні етапи дослідження діяльності педагогічних персоналій – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні XIX – поч. XX ст.

Виклад основного матеріалу... Прагнучи показати стан вивчення діяльності педагогічних персоналій Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні XIX – поч. XX ст. в історіографії, зробимо спробу розглянути проблему на етапах розвитку дореволюційної, радянської, сучасної української науки.

Дореволюційна історіографія діяльності педагогів-медиків (фармацевтів) на території України, що входила до складу Російської імперії, пов'язана з вивченням організації вищої школи, а саме університетської освіти. Університетське питання належало до найбільш актуальних у культурному розвитку XIX – початку XX століть. Саме це викликало появу праць з різних проблем університетського життя [11].

Треба зазначити, що в дореволюційній історіографії університетської освіти в Україні XIX – поч. XX ст. чітко простежується протиставлення двох підходів – консервативного та ліберального. Проте, незалежно від ідеологічного спрямування, дореволюційна історіографія не має узагальнюючих праць з історії університетської освіти в Україні в цілому і медико-фармацевтичної освіти зокрема.

Окрім робіт, які фрагментарно висвітлювали університетську освіту в контексті історико-культурологічної проблематики, в дореволюційній історіографії доцільно виділити праці, присвячені даній проблемі. Найбільшу увагу науковців привертала такі теми: університетська політика уряду, студентський рух, наукова діяльність університетів [22].

Цікавий історіографічний матеріал міститься у публікаціях, де висвітлюється діяльність Харківського університету та окреслюються особливості організації на його базі медико-фармацевтичної освіти. Нашу увагу привернув нарис професора І.Щелкова щодо організації навчально-виховного процесу в Харківському університеті у період XIX ст. [30].

Цінний історіографічний доробок становлять історичні розвідки Д.Багалія, В.Бузескула, М.Сумцова про діяльність Харківського університету [4;5]. Науковці І.Скворцов й Д.Багалій у виданні, присвяченому діяльності медичного факультету Харківського університету, надали історико-довідкову інформацію щодо структури факультету, складу викладачів, звернули увагу на напрями науково-педагогічної діяльності представників професорсько-викладацького складу [13]. У досліджуваній період ряд кафедр Харківського університету, пов'язаних з підготовкою фахівців для медичної та фармацевтичної галузі (кафедри ботаніки, хімії), були закріплені за фізико-математичним факультетом. У зв'язку з цим, видання, присвячене історії названого факультету й опубліковане за редакцією І.Осипова та Д.Багалія, також може бути корисним для даного дослідження [26].

Характерною ознакою названих праць було те, що вони готувалися до ювілейних дат, що надавало їм офіційності, мали високий ступінь інформативності завдяки залученню різних видів джерел. На жаль, у згаданих виданнях, за невеликим виключенням, не висвітлювалася громадсько-просвітницька діяльність педагогів.

Довідковий матеріал стосовно життєдіяльності непересічних особистостей, у тому числі педагогічних персоналій, які працювали на ниві медичної та фармацевтичної освіти в Харківському

університеті, міститься в енциклопедичному словнику Ф.Брокгауза та І.Ефрона і може служити історіографічною основою сучасних історико-педагогічних досліджень [31].

У другій половині XIX – на початку XX ст. плідною була діяльність Харківського медичного товариства (ХМТ), створеного в 1861 р. Періодичні публікації («Труды Харьковского медицинского общества») та ювілейні видання ХМТ розкривали кількісно-якісний склад товариства, персональний внесок його членів (серед яких були й науково-педагогічні працівники Харківського університету) у розвиток медичної та фармацевтичної галузі, санітарно-профілактичної справи на терені України. Названі публікації виступають, з одного боку, важливим історичним джерелом вивчення найважливіших етапів становлення і розвитку вітчизняної медичної та фармацевтичної науки, з іншого – історіографічним джерелом, яке дозволяє простежити зміну наукових пріоритетів в процесі нагромадження експериментального матеріалу та його узагальнення.

Особливий історіографічний інтерес становлять праці видатних учених, фундаторів медичної науки, які друкувалися на сторінках періодичних медико-фармацевтичних часописів досліджуваного періоду.

Відомий психіатр П.Ковалевський, обіймаючи у період з 1877 по 1894 рр. посади приват-доцента, доцента, екстраординарного й ординарного професора кафедри психіатрії, завідувача кафедри нервових та душевних хвороб, декана медичного факультету Харківського університету, став засновником і редактором часопису «Архив психиатрии, наркологии и судебной психопатологии» (1883 – 1896 р.). Часопис складався з трьох основних розділів. Серед них: науково-популярні публікації в галузі психології, нейрології та психопатології; бібліографія; суміш. На сторінках часопису друкувалися рецензії відомих професорів Харківського університету стосовно фахових наукових публікацій, навчальних посібників, а також звіти працівників медичних закладів [3].

Рецензії науково-педагогічних працівників медичного та фізико-математичного факультетів Харківського університету містили блискучі узагальнення багаторічного науково-педагогічного досвіду їх авторів та думки науковців про значення мислення лікаря при розв'язанні практичних завдань медицини. Викликають інтерес влучні зауваження рецензентів стосовно науково-педагогічних та навчально-методичних публікацій та побажання науковцям-медикам щодо підготовки до видання підручників та посібників.

У біографічних нарисах, виданих на Слобожанщині представниками досліджуваного періоду стосовно фундаторів медичної та фармацевтичної освіти [9], а також у листуванні освітян імперської доби [19, с.43–47] (одночасно ці документи є важливим історико-педагогічним джерелом) міститься аналіз ідеологічних спрямувань, характеристика причин кон'юнктурно-методологічних коливань освітян, висвітлюються загальні проблеми медичної та фармацевтичної освіти в масштабах усієї України. Так, відомий фізіолог В.Данилевський від імені комісії Харківського університету, що готувала до друку ювілейну університетську збірку, надсилає до свого вчителя, професора Івана Петровича Щелкова у 1905 р. перелік питань з проханням надати розгорнуті відповіді на них. У своєму листі Василь Якович розкриває власну оцінку політики уряду щодо університетів, аналізує причини громадсько-просвітницької діяльності викладачів вищих навчальних закладів, що уособлювали різні історичні епохи [19, с.42–44].

Радянський період історії України позначився замовчуванням, а то й перекрученням фактів та наукових здобутків генерації українських вчених XIX – початку XX ст. Література цього періоду суттєво відрізняється від дореволюційних робіт з історії університетської освіти як методологічними підходами, так і структурою. Необхідно зазначити, що у цей період були надруковані публікації, присвячені всесвітньо відомим вченим-медикам (фармацевтам), діяльність яких була пов'язана не лише з науковою, але й громадсько-просвітницькою діяльністю (активним поширенням знань серед широких народних мас, інформаційною підтримкою різних верств населення, позитивним впливом на молодь, меценатством) за часів царизму [1].

Активніше вивчення досліджень щодо діяльності фундаторів медичної та фармацевтичної освіти здійснювалося в радянській історіографії у другій половині XX ст. [27; 29].

В українській історіографії 1960-80-х років історія організації медичної та фармацевтичної освіти в Харківському університеті XIX – поч. XX ст. представлена головним чином ювілейними виданнями, книгами та статтями, що висвітлюють окремі її сторони, періоди, епізоди. У 60 – 70-х роках XX ст. публікуються також праці узагальнюючого характеру, присвячені аналізу розвитку медичної думки в Росії та Україні [6].

Під час означеного періоду особливо активізувалися дослідження з історії медичних товариств. В ювілейному збірнику статей, виданому у 1965 р. з нагоди святкування 100-річчя діяльності ХМТ, дослідник П.Петров розкриває історичні аспекти становлення ХМТ, аналізує наукові розробки вчених, у тому числі науково-педагогічних працівників Харківського університету в галузі гігієни

санітарії, епідеміології, бактеріології, боротьби з соціальними хворобами, простежує створення низки науково-дослідних установ [17].

Інформацію про ХМТ було подано в енциклопедичних виданнях – Українській Радянській енциклопедії, Великій медичній енциклопедії тощо. Окрім узагальнених даних про діяльність ХМТ, «Велика медична енциклопедія» помістила статтю Ю.Лісіцина та Ю.Шилініса про міжнародні конгреси з алкоголізму та наркоманії (починаючи з 1885 р.), гігієни і демографії (з 1852 р.), охорони дитинства (з 1883р.), промислової медицини (з 1905 р.) та гігієни і профілактичної медицини (з 1905 р.), в яких активну участь приймали науковці Харківського університету. Загалом, ця група літератури має велике фактологічне поле, але в кожному конкретному виданні в рамках окремої проблеми [12].

У 1988 р. історик медицини В. Плющ видає в Чикаго другий том «Матеріалів до історії української медицини». В одній із статей В. Плющ розглядає питання організації наукових товариств, показує особливе місце наукових з'їздів лікарів у проведенні протиепідемічних заходів, налагодженні систематичної допомоги бідному міському населенню України. Визначну роль в боротьбі з соціальними хворобами автор відводить саме вченим-лікарям, тобто педагогам вищих навчальних закладів досліджуваного періоду [18].

З проголошенням у 1991 р. незалежної Української держави розпочався новий, сучасний історіографічний етап вивчення педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини.

Ряд сучасних видань довідкового та науково-пізнавального характеру містить інформацію про розвиток медицини, фармації та видатних учених-медиків (фармацевтів) вищих навчальних закладів м. Харкова [7; 10; 23].

В українській історіографії з'явилися праці, в яких автори, досліджуючи історію медицини та історію педагогіки України XIX – XX ст., прагнуть позбутися застарілих підходів до оцінки подій минулого, застосовують сучасні методи історико-педагогічного дослідження. Цінні теоретичні засади й висновки з проблем дослідження персоналій, розвитку національної освіти й педагогічної думки, методології та методів сучасних історико-педагогічних досліджень містяться у працях М. Євтуха, О.Сухомлинської та інших [25].

Серед таких праць які безпосередньо чи опосередковано торкаються діяльності педагогічних персоналій досліджуваного періоду [14], різних аспектів історії медичної та фармацевтичної освіти в Харківському університеті XIX – поч. XX ст., можна назвати монографічні та інші наукові розробки С.Рудой, Н.Петренко, С.Золотухіної та інших [16; 20], а також фундаментальні ювілейні видання, присвячені історії Харківського університету [28].

Особливої уваги заслуговують монографії та статті зарубіжних дослідників останніх років [2; 32]. Автори підкреслюють значення досліджень щодо участі науково-педагогічних кадрів університетів у соціально-економічному житті країни, вивчення досвіду функціонування університетів в якості наукових та методичних центрів, тобто проблем, що були актуальними в XIX – на поч. XX ст. і залишаються такими в майбутньому.

Історіографія дослідження діяльності педагогічних персоналій у галузі медичної та фармацевтичної освіти XIX – поч. XX ст. представлена також дисертаційними роботами. Як правило, в них дослідження обмежено окремим аспектом діяльності фундаторів медичної та фармацевтичної освіти, вузькими хронологічними рамками або вивченням педагогічної спадщини окремої особистості [8].

Висновки... Історіографічний аналіз діяльності педагогічних персоналій та їх впливу на розвиток медичної й фармацевтичної освіти в Україні в період XIX– поч. XX ст. на кожному етапі суспільного буття залежав від рівня розвитку науки і культури, специфіки системи вищої освіти, теоретичного і практичного значення медицини та фармації в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки, освіти, а також ідеологічної спрямованості освітян та їх схильності до тих чи інших педагогічних ідей.

Пропонуємо виділити три історіографічні етапи дослідження діяльності педагогічних персоналій – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти на терені України XIX – поч. XX ст. Перший (дореволюційний) етап: поч. XIX– поч. XX ст., другий (радянський) етап: перша чверть XX – кінець 1980-х рр.; третій (сучасний, український) етап – з 1991 р.

На першому етапі аналіз діяльності педагогічних персоналій – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти – був пов'язаний з характеристикою університетської освіти, що зазнала впливу офіційної великодержавної ідеології. Історіографічні розвідки мали відчутний публіцистичний ухил. Погляд на університетську освіту Російської імперії через призму західноєвропейської університетської освіти був досить популярним серед дореволюційних дослідників. Розробка питань вищої освіти перебувала на стадії виявлення фактичного матеріалу.

Наприкінці означеного етапу, в основі більшості характеристик діяльності вчених-медиків (фармацевтів) лежала оцінка їх внеску у майбутній розвиток країни на засадах гуманізму.

На другому етапі відбувався пошук нових підходів до оцінки діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів на засадах марксистської методології. Тривав процес накопичення фактологічного матеріалу. Побачили світ бібліографічні довідники, статті в енциклопедіях та ювілейних збірниках, а також науково-популярні видання, що були присвячені дослідженню життя й науково-педагогічної діяльності фундаторів медичної та фармацевтичної освіти. У цілому позитивно оцінюючи історіографічні розвідки радянських часів, розуміючи об'єктивні складнощі наукового пошуку, не можна не бачити кон'юктурно-методологічні коливання дослідників, а іноді й недостатню наукову глибину деяких розробок. Більшості з досліджень притаманна описовість. Під час означеного етапу розширювалась фактографічна база досліджень, окреслювалися напрями науково-педагогічної діяльності педагогічних персоналій при незначному їх осмисленні. Наприкінці 80-х років XX ст., у зв'язку з проголошеною «гласністю», в Радянську Україну потрапляють зарубіжні видання, авторами яких були колишні ідеологічні опоненти, «буржуазні фальсифікатори» історії.

На третьому етапі відбуваються якісні зрушення у висвітленні історико-педагогічного процесу в умовах незалежної України. Дослідження педагогічних персоналій триває на новому рівні, з урахуванням як особистісних, так і соціальних та внутрішньонаукових детермінант. На сьогодні маємо як дисертаційні дослідження, так і монографії вітчизняних та зарубіжних учених, що розкривають освітню діяльність всесвітньовідомих, а також маловивчених чи незаслужено забутих освітян.

Запропонована періодизація досліджень педагогічних персоналій – фундаторів медичної та фармацевтичної вітчизняної освіти – може стати перспективною основою для спеціального розгорнутого дослідження цієї проблеми. Подальшого вивчення та оцінки заслуговують наукові видання закордонних дослідників стосовно становлення та розвитку медичної та фармацевтичної освіти в Україні, що сприятиме оновленню та удосконаленню способів та методів рефлексії розвитку історико-педагогічного процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Академик В. Я. Данилевский. Шестдесят лет трудовой деятельности (1874-1934). – Харьков : Б. и., 1935. – 92 с.
2. Акимов О. Б. П.И.Ковалевский о русском национальном воспитании / О. Б. Акимов, И. П. Верещагина // Вестник Екатеринбургской духовной семинарии. Серия: Педагогика и методика преподавания. – 2011. – Вып. 1. – С. 115–121.
3. Андрузский Э. И. Краткий очерк психиатрического отделения харьковской губернской земской больницы за 1882 год / Э. И. Андрузский // Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии / ред. П. И. Ковалевский. – Харьков : Типография газеты «Южный край», 1883. – Т. 1. – № 2. – С. 131–149.
4. Багалея Д. И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам) / Д. И. Багалея. – Т. 1. : 1802–1815. – Харьков : Паровая тип. и лит., 1893. – 1204 с.
5. Багалея Д. И. Краткий очерк Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / Д. И. Багалея, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Харьков : Типография Адольфа Дарре, 1906. – 329 с.
6. Бенюмов Р. Я. З історії розвитку громадської медичної думки на Україні / Р. Я. Бенюмов, І. М. Макаренко – К. : Держмедвидав УРСР, 1963. – 164 с.
7. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи : Бібліографічний довідник / за ред. В. М. Лісового. – Харків : ХНМУ, 2010. – 208 с.
8. Дмитренко С. М. Громадсько-просвітницька діяльність української інтелігенції в Лівобережній Україні другої половини XIX століття : автореф.... дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / С. М. Дмитренко. – Івано-Франківськ, 2000. – 17 с.
9. Зарубин И. К. Некролог Николая Ивановича Пирогова. Речь, произнесенная в торжественном собрании Императорского Харьковского университета 17 января 1882 г. / И. К. Зарубин. – Харьков : Университетская типография, 1882. – 40 с.
10. Історія Харківського державного медичного університету : 200 років / за ред. акад. А. Я. Циганенка. – Харків : Контраст, 2005. – 742 с.
11. Кавелин К. Д. Наука и университеты на Западе и у нас / К. Д. Кавелин // Собр. соч. в 4 томах. – СПб., 1899. – Т. 3. – С. 67–89.
12. Лисицын Ю. П. Съезды медицинские, конгрессы / Ю. П. Лисицын, Ю. А. Шименис // Большая медицинская энциклопедия. – [3-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1985. – Т. 24. – С. 411–422.
13. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / под. ред. проф. И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. – Харьков : Изд-во университета, 1905-1906. – 471 с.
14. Мірошніченко Г. Вплив видатних педагогічних персоналій на розвиток університетської освіти у другій половині XIX ст. / Г. Мірошніченко // Вища школа. – 2012. – № 2. – С. 94–101.
15. Педагогічна Харківщина: довідник / за ред. В. І. Лозової, І. Ф. Прокопенка. – Х. : Вид-во Круглова, 1997. – 160 с.

16. Петренко Н. В. Культурно-освітня спадщина вчених Слобожанщини другої половини XIX – поч. XX ст. (історико-педагогічний аспект) : [моногр.] / Н. В. Петренко, С. Т. Золотухіна. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 186 с.
17. Петров П. Т. К истории Харьковского научного медицинского общества (1861-1961) / П. Т. Петров // 100-летие Харьковского научного медицинского общества (1861-1961). – К. : Здоров'я, 1965. – С. 7–69.
18. Плющ В. Лікарські товариства і наукові з'їзди лікарів у Східній Україні (1840–1946) : іст. нарис / В. Плющ // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго : Вид. УЛТПА, 1988. – Т. 2. – С. 1–22.
19. Пример служения. Сборник трудов В. Я. Данилевского и материалов его деятельности / сост. О. М. Белецкая. – Харків : Изд-во «Форт», 2007. – 528 с.
20. Руда С. П. Науково-просвітницька діяльність медичних товариств України на межі XIX–XX століть / С. П. Руда // Наука і освіта : зб. наук. праць АН Вищої школи України. – К. : Хрещатик, 1997. – Кн. 1. – С. 85–88.
21. Самойленко Н. І. Наукові товариства лікарів на терені України в другій чверті XIX – на початку XX ст. : історіографія / Н. І. Самойленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nbuv.gov.ua/e-journals/inb/2011-1/11_samoilenko.pdf.
22. Сеченов И. М. Научная деятельность русских университетов по естествознанию за последние 25 лет / И. М. Сеченов // Вестник Европы. – 1883. – № 11. – С. 151–169.
23. Славетні імена Національного фармацевтичного університету. Ректори та професори : нариси про життя та діяльність видатних учених національного фармацевтичного університету / за ред. члена-кореспондента НАН України, професора В. П. Черних. – Харків : Прапор, 2005. – 200 с.
24. Стоянова Т. А. Історіографія проблеми розвитку університетської освіти в Україні в другій половині XIX ст. / Т. А. Стоянова // Наукові записки : Збірник статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К. : НПУ, 1999. – Ч. 2. – С. 272–281.
25. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шляхи освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18.
26. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. И. П. Осипова, Д. И. Багалея. – Харьков : Тип. Фирмы «Адольф Дорре», 1908. – 625 с.
27. Финкельштейн Е. А. Василий Яковлевич Данилевский / Е. А. Финкельштейн. – Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1955 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.timiryazev.ru/biblioteka/danilevskiy08.html>.
28. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна за 200 років / [В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін.]. – Х. : Фоліо, 2004. – 750 с.
29. Хижняков В. В. Творчество И. И. Мечникова и литература о нем. Библиографический указатель / В. В. Хижняков, Г. М. Вайндрох, Н. В. Хижнякова. – М. : Медгиз, 1951. – 191 с.
30. Щелков И. П. Из истории Харьковского университета / И. П. Щелков // Журнал министерства народного просвещения. – 1890. – № 10. – Отд. наук. – С. 358–385. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://az.lib.ru/s/shelkow_i_p/text_1890_iz_istorii_oldorfo.shtml.
31. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 томах. – СПб. : Семеновская Типо-Литография, 1890–1907.
32. Abašnik V. Deutsche Einflüsse auf Vasilij Jakovlevic Danilevskij (1852-1939) / Vladimir Abašnik // In : Kaestner I., Pfrepper R. Deutsche im Zarenreich und Russen in Deutschland : Naturforscher, Gelehrte, Aerzte und Wissenschaftler im 18. und 19. Jahrhundert. – Aachen : Shaker Verlag, 2005. – S. 419–434.

Аннотация

Т.В.Лутаева

**Историография деятельности педагогических персоналий Слобожанщины – основателей
медицинского и фармацевтического образования в Украине
(XIX – нач. XX ст.)**

Статья посвящена историографии деятельности педагогических персоналий – основателей отечественного медицинского и фармацевтического образования во второй пол. XIX – в нач. XX вв. Выделено три историографических этапа исследования. Установлено, что на первом этапе (нач. XIX – нач. XX ст.) анализ деятельности педагогических персоналий – основателей медицинского и фармацевтического образования – был связан с характеристикой университетского образования, находящегося под влиянием официальной великодержавной идеологии; а во время второго этапа (первая четверть XX – конец 1980-х гг.) длятся поиски новых подходов к оценке деятельности педагогических персоналий в условиях господства коммунистической идеологии. Доказано, что на третьем этапе (с 1991 г.) исследование деятельности педагогических персоналий происходит на новом уровне, с учетом как личностных, так и социальных и внутринаучных детерминант.

Ключевые слова: университетское образование, медицинское и фармацевтическое образование, университет, историографический анализ, общественно-просветительская деятельность, педагогические персоналии.

Summary

T.V.Lutaeva

**The Historiography of Activity of Slobozhanshchyna Pedagogical Personalities – the Founders of the
Medical and Pharmaceutical Education in Ukraine (19th – early 20th Century)**

The article is devoted to the historiography of pedagogical personalities' activities – the founders of the national medical and pharmaceutical education in the 19th – early 20th century. Three historiographical stages of the study have been distinguish. It was noted that at the first stage (early 19th – early 20th centuries) analysis of the medical and pharmaceutical educator's activity has been linked to the characteristic of University education that was under

the influence of a great-power ideology, and at the second stage (the first quarter of the 20th century – the end of the 1980s) the new approaches to the evaluation of pedagogical personalities' activity were searched under the rule of the communist ideology. It was proved that at the third stage (since 1991) the research of pedagogical personalities has been carried out at a new level, taking into account both the personal, social and scientific determinants.

Key words: *University education, Medical and Pharmaceutical education, University, historiographical analysis, national public educational activity, pedagogical personalities.*

Дата надходження статті: «2» жовтня 2013 р.

УДК: 930:253:378.014.65 (477) (09)»1920-1930»(045)

М.В.МАЗУРЕНКО,
аспірантка
(м.Хмельницький)

Фонди ЦДАВО України як джерело дослідження діяльності Наркомосу УСРР у галузі вищої освіти (1920-ті рр.)

У статті охарактеризовано документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, в яких розкривається діяльність Народного комісаріату освіти УСРР у галузі вищої освіти в 1920-х рр. В ній проаналізовано архівні джерела, що містять інформацію про реорганізацію системи управління вищою освітою, впровадження політики «українізації» у навчально-виховний процес вишів. У публікації глибоко розкрито зміст архівних документів, у яких висвітлюється тогочасна проблема пролетаризації вищих навчальних закладів, проведення соціально-академічних перевірок студентського складу.

Ключові слова: *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, архівні фонди, справи, Наркомос УСРР, вищі навчальні заклади.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку 20-років ХХ ст. у складних соціально-економічних умовах, зумовлених становленням радянської влади, відбувався пошук шляхів та розроблення власної моделі освітньої системи в Україні. Народний комісаріат освіти (далі – Наркомос) УСРР був керівним освітнім органом, що вирішував завдання щодо реформування національної системи освіти, підготовки кваліфікованої робочої сили для різних галузей народного господарства й державного будівництва, освіти дорослого трудового населення, науково-дослідної праці, видання навчальної, наукової та художньої літератури тощо.

Важливим етапом вивчення діяльності Наркомосу УСРР як державного органу управління освітою в 1920-х рр., неодмінною запорукою об'єктивності висновків наукового дослідження є детальне опрацювання джерельної бази, що дає можливість всебічно ознайомитися з організаційними та педагогічними засадами розвитку вищої освіти Народним комісаріатом освіти УСРР, сформувати власне бачення проблеми, виділити ще не вивчені аспекти.

Аналіз досліджень і публікацій... Загалом джерельній базі вказаної проблематики присвячені окремі праці багатьох українських вчених. Так, як джерело дослідження життя студентської молоді у 1920-х рр. О.Л.Рябенко розглядає листи студентів до державних структур[1]. Ю.В.Телячий вважає цінним джерелом дослідження окремих аспектів розбудови національної системи освіти матеріали особового фонду П.І.Холодного, що зберігаються в ЦДАВО України[2]. М.М.Кузьменко аналізує архівні матеріали ЦДАВО України з проблеми діяльності інституту червоної професури у 20-30-ті роки ХХ ст.[3]. Однак вони не містять комплексного дослідження історії вищої школи УСРР в 1920-х рр.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є безпосереднє висвітлення фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОУ), в яких зберігається інформація щодо освітніх реформ Наркомосу УСРР у галузі вищої освіти в умовах становлення та розвитку соціалістичної системи.

Виклад основного матеріалу... Однією з важливих складових джерельної бази наукових досліджень є архівні фонди, які історично створилися і постійно поповнюються сукупністю архівних документів, що відображають матеріальне і духовне життя суспільства, мають історичне, наукове, соціальне, економічне, політичне, культурне значення, є невід'ємною частиною історико-культурної спадщини народів та за інформативним потенціалом відкривають можливість для повного відтворення відповідного фрагмента минулого. Вони становлять національну цінність, тому підлягають постійному зберіганню у відповідності із законодавством [4]. Саме від архівних джерел, їхньої повноти, достовірності, репрезентативності, значимості, об'єктивності їх опрацювання,